

Historisch **Nieuwsblad**

7de jaargang No. 6 December 1998 / Prijs f 8,75

Het leed van
Russische historici

Het einde van
De gulden

De ironie van
Ernst Kossmann

Het succes van
New Age

De levensvreugde van
Ons Amsterdam

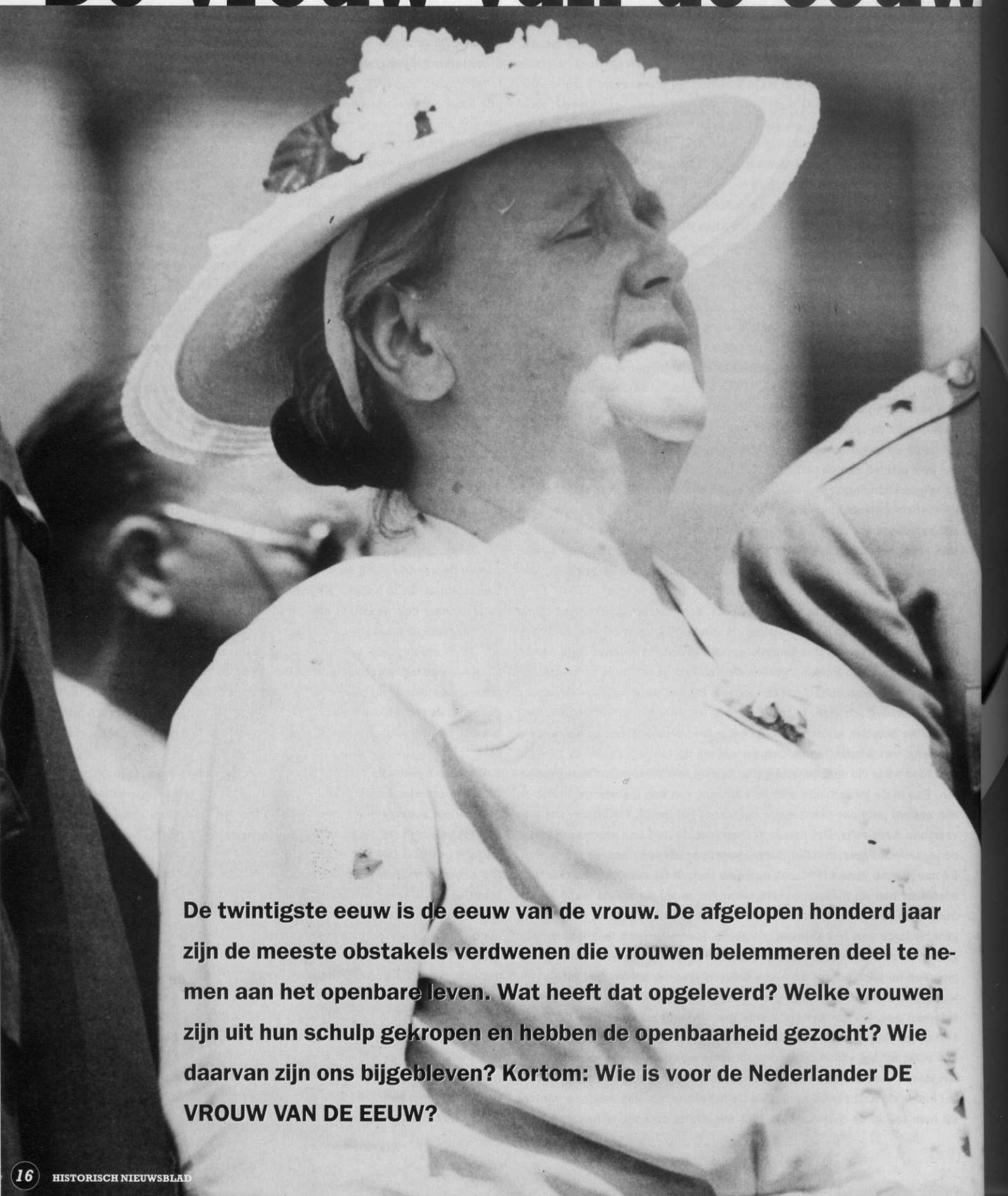
Nederland kiest

De vrouw van de eeuw

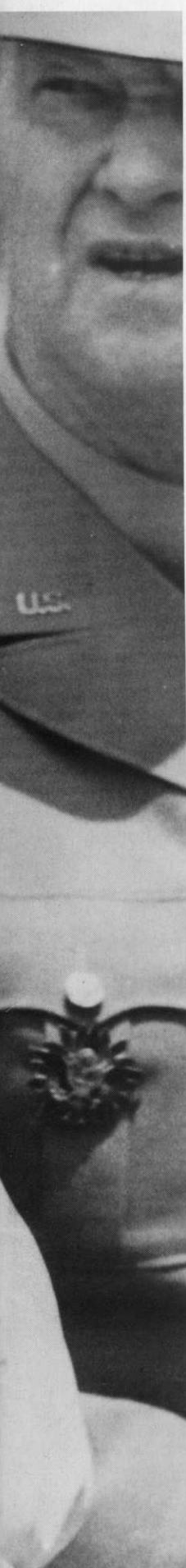

Honderd vooraanstaande Nederlanders kiezen

De vrouw van de eeuw

De twintigste eeuw is de eeuw van de vrouw. De afgelopen honderd jaar zijn de meeste obstakels verdwenen die vrouwen belemmeren deel te nemen aan het openbare leven. Wat heeft dat opgeleverd? Welke vrouwen zijn uit hun schulp gekropen en hebben de openbaarheid gezocht? Wie daarvan zijn ons bijgebleven? Kortom: Wie is voor de Nederlander DE VROUW VAN DE EEUW?

We vroegen het 150 personen die zelf een belangrijke rol in het openbare leven spelen of dat ooit hebben gedaan. Politici, schrijvers, journalisten, hoogleraren geschiedenis, theatermakers, religieuzen, muzikanten, acteurs, zakenlieden en ga zo maar door.

Onze vraag aan hen was: wie zijn volgens u de belangrijkste Nederlandse vrouwen van de twintigste eeuw? Kunt u een topvijf maken? We beperkten het onderzoek tot Nederlandse vrouwen omdat we, om het duur te zeggen, de nationale herinnering in beeld wilden brengen. Moeders, dochters, grootmoeders en echtgenoten waren verboden. Voor Rinus Michels, die meteen zijn vrouw noemde, reden om niet aan het onderzoek mee te doen. 'Te betrekkelijk.' En Simon Vinkenooij zei: 'De vijf belangrijkste vrouwen? Dat is niet zo moeilijk, ik ben zes keer getrouwd geweest.' (Overigens heeft hij nog wel een prachtig lijstje ingeleverd met daarop uitsluitend niet-echtgenoten)

De vrouwen moesten actief zijn geweest in deze eeuw en minstens een van hen vóór 1945. Dit om te voorkomen dat het onderzoek alleen over de laatste decennia zou gaan.

Natuurlijk hadden mensen moeite met het begrip belangrijk, historicus Leo Noordegraaf bijvoorbeeld. ('Ik houd me bezig met serieuze zaken. Dit vind ik onzin. Wat is belangrijk?') Daar trokken we ons niets van aan. Iedereen moest zelf invulling geven aan dat begrip.

Van de 150 mensen die we belden, hebben uiteindelijk honderd mensen (ons streefgetal) antwoord gegeven: 53 mannen en 47 vrouwen. Vijftig mensen weigerden mee te doen. De meesten van hen, belangrijk Nederlander als ze zijn, hadden geen tijd. Ze moesten, zoals Bart de Graaff, net naar Amerika, of waren, zoals Catherine Keyl, net op vakantie. Ze hadden, zoals Jan Mulder en de nieuwslezers van de NPS, zo tegen het eind van het jaar onderhand de buik vol van lijstjes en enquêtes. Ze wisten het gewoon niet, zoals actrice Mary Dresselhuys ('Daar weet ik niet genoeg van'). Of kwamen er niet uit, zoals Willeke van Ammelrooy. Twee weken dacht ze na, toen schreef ze: 'Ik heb geen tijd. Ik dacht er te gemakkelijk

over. Ik kan je t.z.t. wel een lijst geven van "geweldige" vrouwen die ik ken!' Er waren er natuurlijk ook die het onderzoek belachelijk vonden. Schrijfster Anja Meulenbelt bijvoorbeeld. ('Sorry, ik vind dit echt niks. Er zijn zo vreselijk veel vrouwen die belangrijk zijn geweest, ik vind het zo'n onzin om daar een hitparade van te maken.') Meulenbelt staat zelf overigens op plaats nummer 21 van de in totaal 127 vrouwen die genoemd zijn.

Schijfster Hella Haasse, historicus Ernst Kossmann en literatuurcriticus Cyrille Offermans vonden het nog te vroeg voor een hitlijst. 'De vrouwenemancipatie heeft pas sinds de jaren zestig resultaat', zei Ernst Kossmann. 'Voordien waren vrouwen alleen individueel belangrijk.' Haasse is dezelfde mening toegedaan. Bovendien zijn de vrouwen die zij belangrijk vindt (Aletta Jacobs, Charley Toorop, Ida Gerhardt, Marie-Anne Tellegen, Beatrix) onderling niet vergelijkbaar. Verder zeggen bekendheid en populariteit niets over de werkelijke waarde en verdienste van mensen. Maar de belangrijkste reden om niet mee te doen aan de enquête is toch wel: 'Het is nog te vroeg in de ontwikkeling van werkelijke emancipatie (van zowel mannen als vrouwen), de tijd is te chaotisch (...) voor het ontstaan van een klimaat waarin "grote" persoonlijkheden zich kunnen profileren. Alleen in een gebergte zijn toppen mogelijk. Eerlijk gezegd zou ik ook niet kunnen aangeven wie de in de ware zin van het woord de belangrijkste Nederlandse mannen van de twintigste eeuw zijn!'

Ook volgens Cyrille Offermans zijn de belangrijke vrouwen van deze eeuw nog niet belangrijk genoeg. Ook hij kan daarom onmogelijk een lijstje maken. Hij schrijft: 'In aanmerking zouden wat mij betreft alleen vrouwen komen uit de wereld van de kunst, de literatuur en de wetenschap. Maar of die een belangrijke rol in het openbare leven speelden? En of die echt belangrijk waren? Meestal zijn de belangrijkste nog een stuk minder dan hun (veel talrijker) mannelijke collega's - Henriëtte Roland Holst haalt het niet bij Gorter, Anna Blaman (...) niet bij Simon Vestdijk of W.F. Hermans, Vasalis op geen stukken na bij Lucebert of Kouwenaar. (...) Voor de beeldende kunst en de fi-

losfie geldt hetzelfde: onze cultuur, het is treurig maar waar, is tot voor zeer kort een mannenaangelegenheid geweest; en typerend is dat de vrouwen zich op vrij grote schaal het eerst in de sector van het kinderboek manifesteerden. Misschien behoort Annie M.G. Schmidt wel tot de belangrijkste vrouwen van de eeuw, ondanks haar vaak nauwelijks te harden moralisme. Nee, een lijstje met de vijf belangrijkste namen kan ik niet opstellen, spijtig maar waar.'

In totaal vonden toch nog honderd vooraanstaande Nederlanders het belangrijk genoeg om even stil te staan bij de vrouwen van deze eeuw. Dat was, getuige ook de voorgaande reacties, niet voor iedereen even makkelijk. Bij Jan Blokker lag de vragenlijst al dagen op zijn bureau. Toen we hem voor de derde keer belden, zei hij: 'Ik vind het moeilijk. Ik ben vrouwonvriendelijker dan ik dacht. Kunt u me later nog eens terugbellen?'

In huize Elsbeth Etty en Gijs Schreuders leidde ons verzoek aan Etty tot dermate grote problemen dat we besloten ook Schreuders een lijstje te vragen. En inderdaad: beiden leverden totaal verschillende lijstjes in. De vijf belangrijkste vrouwen van Etty zijn: Aletta Jacobs, Henriëtte Roland Holst, Carry van Bruggen, Anne Frank en Hella Haasse. Die van Schreuders zijn: Wilhelmina, Juliana, Beatrix, Marga Klompé en Hannie Schaft. Zijn toelichting: 'Om niet in frivoliteit te vervallen moet men bij dit soort lijstjes ten minste een poging tot objectiveren doen. De belangrijkste vrouwen betekent niet: de meest bewonderde. De omstandigheid dat gedurende de hele eeuw vrouwen staatshoofd van Nederland waren en dat Klompé de eerste vrouwelijke minister was, betekent dat de eerste vier plaatsen zijn vergeven. (...) Ik koos voor een icoon op nummer vijf.'

Lekker soepje

We hebben geprobeerd ook flink wat 'deskundigen' aan dit onderzoek mee te laten doen: belangrijke feministes, vrouwenhistorici en hoogleraren geschiedenis. Juist van hen, dachten wij, konden we een enigszins 'objectief' oordeel verwachten. Maar voor het resultaat heeft het niets uitgemaakt. Enkele feministes en vrouwenhistorici wilden niet meedoen. 'Er zijn zo-

veel vrouwen belangrijk', was stevast hun antwoord. En historici kwamen juist met de meest frivole lijstjes. Neem nu Hans Righart. Hij heeft de schaatsster Atje Keulen-Deelstra op nummer 1 gezet. 'Dat is de vleesgeworden Nederlandse vrouw. Ze staat voor wilskracht, vastberadenheid én gezelligheid. Ze heeft toch altijd een lekker soepje onder de deksel voor de kinderen. De archetypische moeder.' Beatrix komt op de tweede plaats. Willeke van Ammelrooy op de derde. 'Zij is de eerste echte vrouwelijke Nederlandse filmster die zich daar ook naar gedraagt. Ze is opwindend op haar eigen manier.' Phil Bloom krijgt een vierde plaats omdat zij de eerste vrouw is die het aandurfde om bloot op tv te komen. 'Daar moet heel wat moed voor nodig zijn geweest.' En Mata Hari komt, 'als symbool van het kwaad', op plaats vijf.

Natuurlijk waren er meer onorthodoxe antwoorden, meer namen die niet zomaar te plaatsen bleken binnen de canon van de grote vrouwen van deze eeuw. Rinus Ferdinandusse zette op zijn lijst van de vijf 'invloedrijkste vrouwen van deze eeuw' Mina Bakgraag op nummer 1. 'Deze vrouw is de personificatie van de vreugde van het verrassen van het gezin met herkenbare, eigen lekkernijen, liefst voor gezamenlijk consumptie.' Bij historicus en topmanager Eric Fischer staat Amy Groskamp-ten Have op de eerste plaats (bij Ferdinandusse is die nummer nummer twee), omdat 'die er toch maar voor gezorgd heeft dat tout-Nederland weet hoe het hoort'. En Maartje 't Hart krijgt van Fischer de vierde plaats, omdat 'die als topauteur het vraagstuk van de seksewisseling nadrukkelijk onder de aandacht bracht'. Maarten 't Hart heeft zelf Henriëtte Bosman op de eerste plaats gezet, omdat zij 'de enige en belangrijkste componist van Nederland is'. Hij noemt Mata Hari als vierde, omdat zij 'de enige vrouw is die ook in het buitenland grote opschudding heeft veroorzaakt'. Chris Keulemans, directeur van de Balie, vindt schrijfster Ann Rutgers van der Loeff-Base-nau de belangrijkste vrouw van de eeuw. 'De invloed van deze mevrouw met de prachtige achternaam moet groter zijn geweest dan die van Annie M.G. Schmidt, aangezien Nederland nog steeds eerder een deugdzzaam land is dan een stout land.'

Om nog wat meer voorbeelden van tegendraadse antwoorden te geven: Bij M. Muskens, de bisschop van Breda, staan op de tweede plaats 'talrijke onbekende vrouwelijke religieuzen, die zich vaak geheel anoniem inzetten in missie, gezondheidszorg en onderwijs'. Journaliste Stella Braam vond dat minister Borst een derde plaats verdiende, 'omdat zij een voorbeeld is van oudere vrouwen die meer kunnen dan achter de geraniums te zitten en oppas te spelen voor de kleinkinderen'. Violette, de eerste prostituee op tv, krijgt van publiciste Bernadette de Wit een vijfde plaats. Tara Oedayraj Singh Varma, Tweede-Kamerlid voor GroenLinks, vergaf haar derde plaats aan Sophie Redmond, omdat 'zij de eerste vrouwelijke arts was in Suriname en de eerste zwarte vrouw in het Surinaamse parlement' (met een, uiteraard, Nederlandse nationaliteit). En, last but not least, vice-premier Annemarie Jorritsma-Lebbink vindt Jeltje van Nieuwenhoven de belangrijkste vrouw van de eeuw. Van Nieuwenhoven is immers de eerste vrouwelijke Kamervoorzitter, en bovendien 'door haar originaliteit nu al onsterfelijk'. Overigens, zijn Jorritsma en Borst niet de eerste vrouwelijke vice-premiers?

Lijstaanvoerster

De honderd mannen en vrouwen hebben gezamenlijk 127 vrouwen genoemd. Iedere eerste plaats leverde tien punten op, iedere tweede acht, iedere derde zes, iedere vierde plaats vier en iedere vijfde plaats twee punten. Als respondenten per se geen rangorde wilden aangeven, kregen de genoemde vrouwen elk zes punten (het totaal aantal punten gedeeld door vijf).

Uiteindelijk heeft dat een ranglijst opgeleverd met zes winnaars, waarvan twee duidelijk koploper zijn: **koningin Wilhelmina** met 336 punten en **Aletta Jacobs** met 319 punten. **Marga Klompé** (271 punten) staat op de derde plaats, **Annie M.G. Schmidt** (246 punten) op de vierde, **Henriëtte Roland Holst** (175 punten) op de vijfde en **Joke Smit** (150 punten) op de zesde. De belangrijkste levende vrouwen zijn de atlete **Fanny Blankers-Koen** (op de achtste plaats met 71 punten) en de schrijfster **Hel-la S. Haasse** (op de tiende plaats met 62 punten).

Van boven naar beneden:
Marga Klompé in de mil-
joenste Simca 1000

FOTO ANP

Aletta Jacobs

Hetty Blok en Leen Jonge-
waard omhelzen Annie
M.G. Schmidt

FOTO ANP

Truus Oversteegen en
Hannie Schaft vertrekken
voor een nieuwe opdracht

Pagina 16: Wilhelmina

FOTO COLLECTIE RIOD

Fanny Blankers-Koen, geboren in 1918, won in 1948 tijdens de Olympische Spelen in Londen als moeder van twee kinderen maar liefst vier gouden medailles. In haar sportcarrière heeft deze *Flying Dutchman* in totaal twintig records gebroken. Jaap de Hoop Scheffer geeft haar de tweede plaats op zijn lijst, omdat zij 'een ongeëvenaarde, altijd bescheiden gebleven sportvrouw is. De sport kan zich geen betere ambassadeur wensen.' Jan Blokker noemt haar als vierde, omdat ze een 'voorbeeld is van een vrouw die niet alleen achter de aanrecht en de tobbe stond'. Bij Jet Bussemaker, lid van de Tweede Kamer voor de PvdA, komt ze op de vierde plaats, 'omdat ze zich niet liet ontmoedigen door het feit dat ze kinderen had'. Ook de historica Marjan Schwegman geeft haar een vierde plaats, 'omdat zij als vrouw niet verdween, ondanks haar hoge snelheid'. Andere sporters eindigen veel en veel lager op de lijst en de zwemster Ada Kok wordt niet eens genoemd.

Hella S. Haasse, net als Blankers-Koen geboren in 1918, dankt haar tiende plaats aan respondenten als auteur Joost Zwagerman, die haar op nummer 1 zette, en neerlandica Marita Mathijssen, bij wie Haasse op de tweede plaats komt vanwege 'haar zeer eigen persoonlijkheid en omdat zij niet schuwde in de openbaarheid te treden in een tijd dat veel vrouwen voor het huiselijk leven kozen'. Van acteur Ton Lutz krijgt Hella Haasse een vijfde plaats, 'omdat zij in 1941 bij mij in de klas zat en toen al schreef'.

DEVROUWVAN DE EEUW is dus **koningin Wilhelmina** (1880-1962). De eerste vorstin van deze eeuw haalde 336 punten in totaal. Veertig respondenten gaven haar een plaats op hun lijst. Bij 24 respondenten was dat zelfs de eerste plaats. Heel opmerkelijk: van die 24 zijn er twintig man; slechts vier vrouwen vonden Wilhelmina de belangrijkste vrouw: Marita Mathijssen, Marjan Schwegman, Marja Wagenaar en Jet Bussemaker. Als het aan vrouwen had gelegen was Wilhelmina nooit de vrouw van de eeuw geworden. Vrouwen vinden **Aletta Jacobs** (1854-1929), met 319 punten de tweede op de lijst, duidelijk veel belangrijker. Aletta Jacobs kwam op 43 lijsten voor, zestien vrouwen en vijf

mannen hadden haar op de eerste plaats gezet.

'Onze man in Londen', zoals Jan Blokker koningin Wilhelmina noemt, dankt haar uitverkoren positie aan mannen. 'Zij is het onderwerp van mijn boek', zegt historicus Cees Fasseur, 'ik kan dus moeilijk iemand anders noemen.' Tijdens de oorlog was zij, aldus historicus Pim den Boer, 'de enige kerel onder de mannen'. Jort Kelder, hoofdredacteur van *Quote*: 'Wilhelmina was de eerste die alle mannen de baas was. Ze was een vierkante vrouw, een mannelijke Churchill.' 'Wilhelmina was vijf jaar Nederland buiten Nederland', zegt Kees Fens. Dries van Agt noemt haar 'het baken in de storm van oorlog en verzet'. Literatuurcriticus Hans Goedkoop schrijft dat ze de onvermijdelijke lijstaanvoester is. 'Zij is een vorstin die de constitutionele beperkingen van haar rol niet graag kreeg uitgelegd en vijftig jaar een flinke vinger in de pap hield. Veertig van die jaren zijn niet bar populair geweest. Ze is gered door de Tweede Wereldoorlog, aan het eind waarvan zij, als enige man in Londen, toch nog moeder van het vaderland werd.' Koos Postema noemt Wilhelmina in elk opzicht een grote vrouw. 'Ook op het persoonlijke vlak was ze erg sterk, met een aantal miskramen na elkaar. Maar ik zou haar niet op nummer 1 zetten, dat zou te monarchistisch lijken.' 'Wilhelmina', zegt Paul Witteman, 'heeft Nederland in benarde tijden een smoel gegeven. Ze verdient geen schoonheidsprijs, geen democratische prijs, maar als je je afvraagt wie gezorgd heeft voor het voortbestaan van de monarchie, kom je toch bij haar uit.'

Opvallend is dat de twee andere vorstinnen van deze eeuw veel lager op de lijst eindigen, Beatrix op de vijftiende en Juliana op de zeventiende plaats. Maar vijf personen hebben Juliana op hun lijst gezet. Marja Wagenaar (PvdA-Kamerlid) schrijft over haar: 'Door haar ervaren hand in kabinetsformaties heeft ze Nederland voor heel wat politieke instabiliteit behoed'. Gerrit Valk (PvdA-Kamerlid) roemt haar koningschap vanwege haar nauwe band met de bevolking.

Volgens slechts zeven deelnemers behoort Beatrix tot de belangrijkste vrouwen van de eeuw. Doeschka Meijnsing noemt haar omdat 'ze de confessionele politieke heerschappij

brak door Wim Kok als informateur van een nieuw kabinet aan te stellen'. Volgens Jort Kelder heeft Beatrix het koningshuis van de ondergang gered. Over Beatrix' grootmoeder schrijft Jet Bussemaker: 'De twintigste eeuw is de eeuw van koninginnen. Wilhelmina is daarvan de meest eigenzinnige, de meest kordate en de meest invloedrijke geweest.'

Veel vrouwen hebben wel overwogen Wilhelmina op hun lijst te zetten. Natuurlijk, zeiden zij, was Wilhelmina een belangrijke vrouw, maar zou ze dat ook zijn geweest als ze niet in een koningshuis was geboren? 'Het gaat', zegt de historica R. Fuks-Mansfeld, 'om de strijd tegen de onmogelijkheid, om vrouwen die vechtend ten onder zijn gegaan.' Schrijfster Marjan Berk zegt over Wilhelmina: 'Haar bedje was al gespreid. Ik heb vrouwen meer op hun persoonlijke merites beoordeeld.' Zij vindt Aletta Jacobs de belangrijkste vrouw van de eeuw, als non-conformist en als een van de eerste suffragettes. 'Mijn moeder (1904) heeft nog les gehad van studiegenoten van Aletta Jacobs. Die zeiden: "Trouw nooit beneden je geestelijke stand." Dat spreekt mij aan.' Aletta Jacobs, schrijft dichteres Diana Ozon, 'bevrijdde ons van het verplichte moederschap en zette de eeuw van de emancipatie in gang.' Nelleke Noordervliet: 'Ze ging haar eigen weg, tegen de verdrukking in.' Journalist Xandra Schutte noemt haar het 'boegbeeld voor vrouwenkiesrecht'. 'Zonder haar', zegt Cisca Dresselhuys, hoofdredacteur van *Opzij*, 'was de eerste feministische golf in Nederland niet van de grond gekomen.' Schrijfster Lydia Rood: 'Jacobs liet zien: vrouwen kunnen nadenken over politieke zaken, iets wat toen nog het domein van mannen was.' 'Ze was', schrijft *VN*-eindredacteur Malou van Hintum, 'een taboedoorbrekende dame, zowel privé als in de politiek.' Journalist Marjo van Soest: 'Ze bekommerde er zich niet om aardig gevonden te worden.' 'Afgезien van het feit dat ze de eerste studente medicijnen was', zegt Marcel van Dam, 'beplette ze begin deze eeuw voorbehoedbemiddelen. Dat was zeer uitzonderlijk.' 'Al vóór Wilhelm Reich was Aletta Jacobs actief op het gebied van seksuele bevrijding', zegt Simon Vinkenoog. 'Daarom staat ze bij mij op de tweede plaats.'

Wilhelmina is de enige werkelijk machtige vrouw die Nederland ooit gekend heeft. Aletta Jacobs is de eerste vrouw die de mannenwereld wist open te breken. Daarom zijn beiden de belangrijkste vrouwen van de eeuw. Saai maar waar.

One of the boys

Zo verdeeld als mannen en vrouwen over de nummers een en twee van de lijst zijn, zo eensgezind zijn ze over de nummers drie, vier en vijf: **Marga Klompé** (271 punten), **Annie M.G. Schmidt** (246 punten) en **Henriëtte Roland Holst** (175 punten).

Veel respondenten hebben **Marga Klompé** (1912-1986) nog meege-maakt en zelfs persoonlijk gekend. Ze oogst veel waardering om de meest uiteenlopende redenen. Allereerst natuurlijk als de eerste vrouwelijke minister. Ze was, zoals Henk Baars, voorzitter van de Acht Mei Beweging, het formuleert, 'de eerste vrouw binnen een zwaar mannelijke toestand'. RIOD-directeur Hans Blom vindt haar de verpersoonlijking van de geslaagde carrière, van de succesvolle vrouwelijke loopbaan. 'Hoewel ze *one of the boys* wilde zijn.' Haar biografie Marjan Schwegman waardeert haar omdat zij 'politieke macht verwierf als juffrouw' en Lily Sprangers (directeur Duitsland-instituut) omdat zij de eerste bewindsman was die zich liet kussen door een schrijver (Reve). Kees Fens noemt Klompé de grote lerares van ministers en bisschoppen. Historicus Ger Harmsen vindt Klompé 'erg belangrijk. Ze was de geestelijke moeder van de bijstandswet waarin niet charitas maar recht centraal staat.' Socioloog Herman Vuijsje zegt dat ze een belangrijk grondlegger was van de verzorgingsstaat en van meer 'verlichte' denkbeelden in katholiek Nederland. 'Marga Klompé', zegt Yvonne van Rooy, voorzitter van het College van Bestuur van de Katholieke Universiteit Brabant, 'heeft een baanbrekende rol vervuld voor leken in de Rooms-Katholieke Kerk.' Henk Baars: 'Ze was bij de allereerste manifestatie van de Acht Mei Beweging.' Rabbijn Soetendorp, die Klompé de belangrijkste vrouw van Nederland vindt: 'Ze was heel actief in het bij elkaar brengen van mensen van verschillende spirituele tradities. Ze kwam op voor de belangen van de Russische joden.' Oud-journaliste

Anne Biegel heeft Klompé nog gekend en waardeert haar zeer 'omdat ze haar werk deed van binnenuit, vanuit medegevoel; het christelijk zijn plaatste ze op de voorgrond. Ze vergat zichzelf, en stond voor wat ze deed. Ze was niet dweperig, ze had een scherp verstand.'

Bij de nummer vier op de lijst, **Annie M.G. Schmidt** (1911-1995), laten de respondenten zich pas echt kennen. Met haar werk zijn ze groot geworden en uitgegroeid tot 'de kinderen van de jaren zestig', de stoute kinderen van de twintigste eeuw.

'Annie M.G. Schmidt', schrijft Lydia Rood, 'doorbrak de geest van haar tijd, die voorschreef: ouders hebben altijd gelijk. Dat is door iedereen als bevrijdend ervaren (...) haar werk is voor mij iets om me aan vast te houden. Je moet via het gevoel bij mensen binnenkomen.' Historica Els Kloek: 'Mocht ik een heldin moeten aanwijzen, dan is zij dat voor mij. Overigens was zij zelf wars van alles wat zweemde naar heldendom. Juist daarom was zij natuurlijk zo'n geweldig mens: humoristisch, vrijgevochten, ironisch, nuchter.' Relatiesocioloog Iteke Weeda heeft veel waardering voor Schmidt, omdat 'zij nieuwe generaties heeft beïnvloed in de richting van individualisering, waarmee ze de tijdgeest op positieve wijze ondersteunde en nog steeds ondersteunt. Bij jongeren wakkerde ze eigenzinnigheid en mondigheid aan.' Doeschka Meijnsing schrijft dat Schmidt niet alleen een revolutie teweegbracht in de wereld van het kinderboek, maar ook de volwassenwereld 'vermenselijkte'. 'Schmidt', zegt journalist John Jansen van Galen, 'is heel belangrijk geweest voor de emancipatie van het kind. Ze creëerde een ontspannen en prettig levensgevoel.' 'Annie M.G. Schmidt heeft ons allemaal opgevoed', zegt Martin van Amerongen. Rinus Ferdinandusse: 'Zij leerde de jeugd op uitnemende wijze de burgerlijke waarden, om er later – als die een generatie verder was – op humoristische en zeer laconieke manier de spot mee te drijven.' Volgens R. de Leeuw, directeur van het Rijksmuseum, is Annie M.G. Schmidt 'relativerend Holland op zijn best'. En Hans Goedkoop schrijft over haar: 'Ze leerde ouders vanaf de jaren vijftig dat ze zeurden en kinderen dat ze hun ouders moesten opvoeden tot eigenwijs-

heid. Ze ziet daar vanaf haar wolk nog altijd resultaat van.'

Zijn er na de Tweede Wereldoorlog nauwelijks meer grote vrouwen opgestaan, of komt het door de biografie van Elsbeth Etty dat **Henriëtte Roland Holst** (1869-1952) zo populair is onder respondenten? Nederlands internationaal bekendste marxiste en dichteres, zoals Etty haar omschrijft, is met 175 punten de vijfde belangrijkste vrouw van deze eeuw, de derde op de lijst van vóór de Tweede Wereldoorlog. Wellicht spreekt ze zo aan omdat ze de verzinnebeelding van het ideaal is.

'Als communiste, antifasciste, bestrijder van het kolonialisme en acti-viste voor de mensenrechten is zij de belichaming van alle grote politieke en morele dilemma's van deze eeuw', schrijft Elsbeth Etty. Wim Polak, ex-burgemeester van Amsterdam, vindt haar een belangrijke vrouw, 'niet zo zeer als dichteres, ook niet als praktisch politica, maar vanwege de verwoording van HET IDEEAL, het socialistisch ideaal.' Igor Cornelissen bewondert het doorzettingsvermogen van Henriëtte Roland Holst, haar 'gevecht tegen de bierkaai en dan vooral in de kwestie-Indonesië'. Huub Oosterhuis heeft grote waardering voor haar omdat ze 'de grote droom van het socialisme is trouw gebleven' en Kees Fens omdat 'ze de eerste en de laatste socialiste was'.

Te vroeg gestorven

De zesde op de lijst, **Joke Smit**, dankt haar positie aan de vrouwen die aan dit onderzoek hebben meege-daand. Als zij het voor het zeggen hadden gehad was Smit zelfs de *derde* belangrijkste vrouw van deze eeuw geworden. Op de lijst van mannen is ze pas twaalfde.

Joke Smit (1933-1981) wordt gezien als de aanstichtster van de tweede feministische golf in Nederland. In 1967 schreef ze in *De Gids* het spraakmakende essay *Het onbehagen bij de vrouw*, in 1968 richtte ze de actiegroep Man Vrouw Maatschappij op. Waarschijnlijk is ze voor het persoonlijk leven van veel deelnemende vrouwen een belangrijk voorbeeld geweest, hoe is anders haar populariteit te verklaren?

'Door de publicatie van haar artikel in *De Gids* heeft ze de tweede femi-

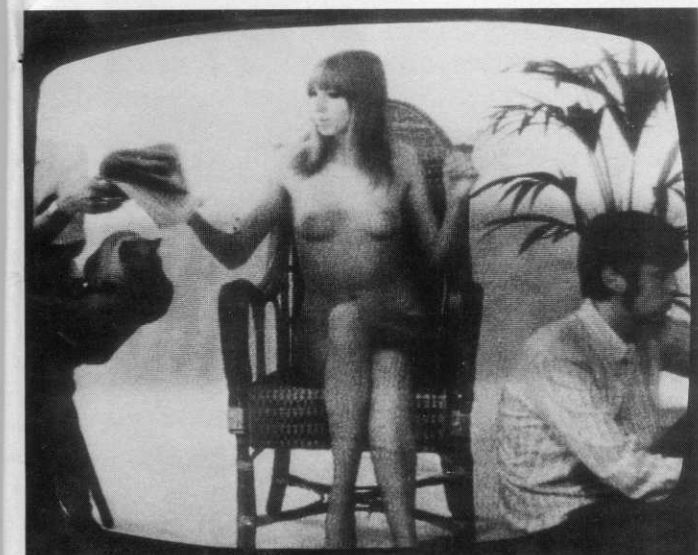

Geheel boven: Fanny Blauwers-Koen
FOTO ANP

Links: Joke Smit
FOTO ANP

Rechts: Charley Toorop, portret met drie kinderen

Onder: Phil Bloom
FOTO ANP

nistische golf ontketend', zegt historica Zonneke Matthé. 'Haar werk is een voorbeeld voor de huidige vrouwenbeweging', zegt José Smits (Tweede-Kamerlid voor de PvdA). Marijke Vos (Kamerlid voor GoenLinks): 'Ze heeft het persoonlijke politiek gemaakt.' 'Joke Smit heeft ons de maskrades van de politiek getoond', zegt Marjo van Soest. 'Ze is te vroeg gestorven.' Historica R. Fuks-Mansfeld: 'Of heeft ze zo'n aureaal gekregen juist omdat ze zo vroeg is gestorven? Zou ze, als ze langer had geleefd, haar beloften ook hebben waargemaakt?'

In eerste instantie was Hedy d'Ancona gevraagd het bewuste verhaal voor De Gids te schrijven, maar d'Ancona ontdekte dat Smit een maand eerder over precies hetzelfde onderwerp een lezing had gegeven. Dus vroeg ze Smit haar lezing om te werken tot een artikel. Had Smit dat niet gedaan, dan was Hedy d'Ancona wellicht niet als vijfendertigste maar als zesde op de lijst geëindigd.

Zoals gezegd: in dit onderzoek naar de belangrijkste vrouw van deze eeuw zijn in totaal 127 vrouwen genoemd. Zes springen eruit – die kwamen het vaakst op de deelnemerslijsten voor. Natuurlijk zijn meer vrouwen vermeldenswaardig. De schrijfster-filosoof Carry van Bruggen (1881-1932) bijvoorbeeld; zij eindigde op nummer 7. Martin van Amerongen noemt haar 'het prototype van de emanciperende vrouw in een wereld vol masculiene superioriteitsgevoelens. Zij is de verzinnebeelding van de enige toepasbare filosofie: de filosofie van het gezond verstand.' Ook de schrijfster Anna Blaman (1905-1960) verdient aandacht: zij is precies even populair als koningin Beatrix. 'Blaman was een pionierster van lesbische emancipatie', zegt mediasocioloog Peter Hofstede. 'Zij viel op verpleegsters', vertelt Bernadette de Wit. Historica Susan Legêne vindt haar heel belangrijk vanwege *Eenzaam avontuur*. Zij noemt dat een 'bijzonder belangrijk boek in het Nederland van mijn geboorteejaar, dat, toen ik het zelf ging lezen, een onuitwisbare indruk maakte'.

Populair is natuurlijk ook Anne Frank (1929-1944), de nummer 9 op de topveertig van belangrijkste vrouwen, zij is een icoon van de twintigste eeuw. Historicus Niek van Sas noemt

haar vanwege de 'authenticiteit van haar geluid en de blijvende impact van dat geluid op nieuwe generaties'. Hannie Schaft (1920-1945) (nummer 12) belichaamt voor velen het vrouwenverzet in de Tweede Wereldoorlog, zoals Diana Ozon het formuleert. Tussen haakjes voegt ze eraan toe: 'Mijn oma en andere anonieme dappere vrouwen, kent men niet.' Theun de Vries noemt haar als vijfde omdat ze de 'heldin van het verzet' is.

Dan zijn er nog de intellectuelen: Annie Romein-Verschoor (1895-1978), Hilda Verwey-Jonker (1908) en Renate Rubinstein (1929-1990), die respectievelijk als elfde, dertiende en negentiende eindigden. De historicus P.W. Klein vindt Verwey-Jonker de belangrijkste vrouw van deze eeuw, omdat 'zij een integere en intelligente, buitengewoon slimme vrouw is. Zij is vrijdenkend, en wetenschappelijk van een groot kaliber.' Omdat Klein 'een pure hekel' heeft aan Annie Romein-Verschoor komt zij nadrukkelijk *niet* op zijn lijst voor. 'Zij was rancuneus, doortrapt en zat vol zelfbeklag.' Over Renate Rubinstein verwacht Koos Postema over honderd jaar nog steeds wat te zullen horen. Volgens haar biograaf Hans Goedkoop vond Rubinstein als Tamar de column en daarmee zichzelf uit. Hij schrijft: 'Zij toonde links en rechts hun zelfbedrog en had daar niettemin ook zelf nogal eens last van. Ze was de spil van dertig jaar naoorlogs debat.'

De eerste schilderes op de lijst (nummer 16) is Charley Toorop (1891-1955). Phil Bloom en Charlotte Mutsaers vinden haar de belangrijkste vrouw van de eeuw. Historicus H.W. van der Dunk noemt haar 'een van de belangrijkste schilders uit de neorealistische school. Ze was sterk sociaal bewogen, schilderde veel arbeiderstypen.' Volgens Hans Hillen van het CDA 'is Charley Toorop erin geslaagd het typische vrouwelijke element van emotie en existentie in de Nederlandse schilderkunst te brengen'.

Tenslotte de enige zakenvrouw in de topveertig: Sylvia Tóth (1944), hoe kan het haast anders, op nummer 23. Yvonne Zonderop, adjunct-hoofdredactrice van *de Volkskrant*, noemt haar 'omdat ze in haar eentje een enorm bedrijf uit de grond heeft gestampt'. Annemarie Jorritsma-Lebbink schrijft over haar: 'In mijn ogen is zij

nog steeds de grootste Nederlandse zakenvrouw, ze is zich er helder van bewust dat ze een rolmodel is. Ik hoop dat ze snel weer rust vindt in haar privé-leven.'

Wie is DE BELANGRIJKSTE VROUW VAN DE EEUW? Voor vrouwen iemand anders dan voor mannen, zoveel is wel duidelijk. Vrouwen zijn vooral hun voorvechters zeer erkentelijk. Zonder hen waren ze nu

niet geweest waar ze zijn en daarom vinden zij Aletta Jacobs, Marga Klompé en Joke Smit de belangrijkste vrouwen van de eeuw.

Voor mannen ligt het anders. Natuurlijk is er die eeuwige waardering voor de vrouw als *femme fatale* of keukenprinses. Maar mannen willen de geschiedenis vooral ook objectiveren. Ze beoordelen vrouwen op hun kwaliteiten, op het algemene belang dat ze hebben gediend. Daarom is Carry

van Bruggen en niet Joke Smit de nummer zes op de lijst van mannen. En daarom is Wilhelmina de belangrijkste vrouw van de eeuw. ■

Tekst: Mar Oomen

Onderzoek: Marc Hurkmans en Matthijs Timmermans

Assistentie: Joep Auwerda, Títia Blanksma, Bregje van Gend, Gábor Locht, Elise van Nederveen van Meerkerke, Angela van Son, Rob Tuinstra, Patrick IJzendoorn

Topveertig van de belangrijkste vrouwen van de twintigste eeuw

	Keren genoemd	Aantal punten	Keren eerste plaats
1. Wilhelmina	40	336	24
2. Aletta Jacobs	43	319	21
3. Marga Klompé	43	271	8
4. Annie M.G. Schmidt	41	246	4
5. Henriëtte Roland Holst	26	175	5
6. Joke Smit	27	150	3
7. Carry van Bruggen	12	83	3
8. Fanny Blankers-Koen	15	71	
9. Anne Frank	11	67	1
10. Hella S. Haasse	14	62	1
11. Annie Romein-Verschoor	10	60	
12. Hannie Schaft	9	56	1
13. Hilda Verwey-Jonker	7	55	2
14. Anna Blaman	7	40	
15. Beatrix	7	40	
16. Charley Toorop	8	38	1
17. Juliana	5	38	
18. Mary Zeldenrust	5	30	
19. Renate Rubinstein	7	27	
20. M. Vasalis	8	25	
21. Anja Meulenbelt	6	24	
22. De onbekende vrouw	2	20	2
23. Sylvia Tóth	4	18	
24. C. Halkes	2	18	1
25. Amy Groskamp-ten Have	2	18	1
26. Clara Wichman	2	16	1
27. Wilhelmina Drucker	3	16	
28. Phil Bloom	4	16	
29. Wttewaall van Stoetwegen	2	16	1
30. Mata Hari	3	15	1
31. Jeltje van Nieuwenhoven	3	14	1
32. Mies Bouwman	2	14	
33. Irene	2	14	
34. Hedy d'Ancona	4	13	
35. Johanna Naber	3	13	1
36. Ida Gerhardt	4	12	
37. Annemarie Grewel	3	12	
38. Elly Ameling	3	12	
39. Ien Dales	2	12	
40. Victoria Hefting	2	10	

Vrouwen

	Keren Genoemd	Aantal Punten	Keren Eerste plaats
1. Aletta Jacobs	23	196	16
2. Marga Klompé	20	132	5
3. Joke Smit	21	126	3
4. Annie M.G. Schmidt	17	109	4
5. Wilhelmina	11	92	4
6. Henriëtte Roland Holst	9	57	1
7. Anne Frank	7	41	
8. Hannie Schaft	5	38	1
9. Fanny Blankers-Koen	6	32	
10. Hilda Verwey-Jonker	4	32	1
11. Annie Romein-Verschoor	5	30	
12. Carry van Bruggen	5	29	1
13. Anna Blaman	4	26	
14. Charley Toorop	5	24	1
15. Hella S. Haasse	5	24	
16. Mary Zeldenrust	4	22	
17. Juliana	3	22	
18. Jeltje van Nieuwenhoven	3	14	1
19. Anja Meulenbelt	3	14	
20. Johanna Naber	3	13	1

Mannen

	Keren Genoemd	Aantal Punten	Keren Eerste plaats
1. Wilhelmina	29	244	20
2. Marga Klompé	23	139	3
3. Annie M.G. Schmidt	24	137	
4. Aletta Jacobs	20	123	5
5. Henriëtte Roland Holst	17	118	4
6. Carry van Bruggen	7	54	3
7. Fanny Blankers-Koen	9	39	
8. Hella Haasse	9	38	1
9. Beatrix	6	38	
10. Annie Romein-Verschoor	5	30	
11. Anne Frank	4	26	1
12. Joke Smit	6	24	
13. Hilda Verwey-Jonker	3	23	1
14. M. Vasalis	6	22	
15. De onbekende vrouw	2	20	2
16. Hannie Schaft	4	18	
17. Amy Groskamp-ten Have	2	18	1
18. Renate Rubinstein	5	16	
19. Phil Bloom	4	16	
20. Wttewaall van Stoetwegen	2	16	1